

МЕТОДИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДІАЛОГІЧНОГО ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ ТРАНСПОРТНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

© Кісіль Л М, 2017
<http://orcid.org/0000-0003-4771-1769>
<http://doi.org/10.5281/zenodo.575927>

Статтю присвячено лінгводидактичним основам навчання української мови як мови фаху іноземних студентів транспортних спеціальностей вищих технічних навчальних закладів України. У статті розглянуто актуальну проблему добору методів навчання українського діалогічного професійного мовлення іноземних громадян, майбутніх фахівців у галузі транспортної інфраструктури. Зазначено, що в сучасній методиці немає однозначного визначення поняття «методу навчання» і єдиної точки зору щодо класифікації методів навчання. Дано визначення терміна «метод». Проаналізовано існуючі класифікації методів навчання. Доведено пряму пропорційну залежність між добром дидактичних методів і якістю навчального процесу. У статті підкреслено, що метод є одним з основних компонентів системи навчання і допомагає забезпечити досягнення запланованих цілей і завдань навчання. Сформульовано мету статті, яка полягає у виокремленні й аналізі методів навчання іноземних студентів основних факультетів інженерного профілю діалогічного професійного мовлення засобами української мови. Звернено увагу на особливості функціонування традиційних та інтерактивних методів навчання у процесі вивчення української мови як іноземної. Виокремлено домінуючі методи, що є найбільш дієвими під час навчання діалогічного професійного мовлення. Визначено шляхи стосовно необхідності подальших наукових досліджень окресленої проблеми.

Ключові слова: діалогічне професійне мовлення, іноземні студенти, українська мова як іноземна, транспортні спеціальності, галузь, діалогова комунікація, транспортна інфраструктура, традиційні й інтерактивні методи навчання

Кисиль Л. Н. Методы обучения украинской диалогической профессиональной речи студентов-иностранцев транспортных специальностей.

Статья посвящена лингводидактическим основам обучения украинскому языку как языку специальности иностранных студентов транспортных специальностей высших технических учебных заведений Украины. В статье рассмотрена актуальная проблема подбора методов обучения украинской диалогической профессиональной речи иностранных граждан, будущих

специалистов в отрасли транспортной инфраструктуры. Отмечено, что в современной методике нет однозначного определения понятия «метод обучения» и единой точки зрения относительно классификации методов обучения. Дано определение термина «метод». Проанализированы существующие классификации методов обучения. Доказана прямая пропорциональная зависимость между подбором дидактических методов и качеством учебного процесса. В статье подчеркнута, что метод является одним из основных компонентов системы обучения и помогает обеспечить достижение запланированных целей и задач обучения. Сформулирована цель статьи, которая заключается в выделении и анализе методов обучения иностранных студентов основных факультетов инженерного профиля диалогической профессиональной речи с помощью средств украинского языка. Обращено внимание на особенности функционирования традиционных и интерактивных методов обучения в процессе изучения украинского языка как иностранного. Выделены доминирующие методы, которые являются наиболее действенными при обучении диалогической профессиональной речи. Определены пути относительно необходимости дальнейших научных исследований очерченной проблемы.

Ключевые слова: *диалогическая профессиональная речь, иностранные студенты, украинский язык как иностранный, транспортные специальности, отрасль, диалоговая коммуникация, транспортная инфраструктура, традиционные и интерактивные методы обучения*

Kisil L.M. Methods of teaching Ukrainian dialogical professional speech of foreign students of transport specialities.

Article is devoted to linguistic and didactic bases of teaching Ukrainian language as a language of specialty of foreign students transport specialties of higher technical educational institutions of Ukraine. An actual problem of selection of methods of teaching of Ukrainian professional dialogical speech of foreign students, future specialists in the field of transport infrastructure is considered in the article. It is noted that in the modern method is no unequivocal definition of the concepts "method of teaching" and a unified point of view concerning the classification of methods of training. The definition of the term "method" is given. Existing classifications of methods of training is analyzed. A direct proportional relationship between transoms of didactic methods and the quality of the educational process is proved. Method is one of the main components of training systems and help to achieve planned goals and learning tasks is stressed in the article. Purpose of the article - isolation and analysis of methods of teaching of foreign students basic faculties of engineering profile of dialogical professional speech by means of Ukrainian language is formulated. An attention is paid to peculiarities of functioning of traditional and interactive methods of training in the process of studying Ukrainian language as a foreign one. Dominant methods, that are most effective during training of dialogical professional speech is obtained. Ways of the need of further scientific research of designated problem is identified.

***Key words:** professional dialogical speech, foreign students, Ukrainian language as a foreign, transport specialities, industry, interactive communication, transport infrastructure, traditional and interactive methods of teaching*

Постановка проблеми. В умовах активного розвитку міжнародних зв'язків цінність випускників-іноземців ВТНЗ багато в чому визначається рівнем професійної мовної підготовки. Система навчання іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах є важливою складовою становлення України як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору. У зв'язку з цим розроблення лінгводидактичних основ навчання української мови як мови фаху іноземних студентів транспортних спеціальностей набуває особливого значення, оскільки вона є засобом і способом оволодіння предметною і комунікативною компетенцією в галузі обраної спеціальності і становлення їх як особистостей, здатних до діалогової комунікації у сфері професійного спілкування. Задля реалізації вищезазначених цілей необхідно застосовувати найбільш ефективні методи, оскільки саме від них залежить якість навчального процесу. Без використання викладачем сучасних дидактичних методів у процесі навчання українського діалогічного професійного мовлення майбутніх іноземних спеціалістів у галузі транспортної інфраструктури не можна говорити про їхню готовність до фахової діяльності, цілісність моделі фахівця з відповідної інженерної галузі. Крім того, вчення про систему методів навчання мови склалося історично, але немає єдиної точки зору щодо класифікації методів навчання.

Аналіз останніх джерел та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.

Сучасні лінгвісти та лінгводидакти досліджували питання, пов'язані з проблемами методів навчання, – способи, прийоми, методику дослідження мовних явищ та ін. Дидактичні основи навчання української мови, зокрема методи, розглянуто як загальноосвітньої, так і вищої школи у працях М. Пентилюк, І. Дроздової, З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіної, О. Кучерук, Л. Мамчур, Л. Мацько, А. Нікітіної, Т. Симоненко та ін. Зокрема методи навчання діалогічного та професійного мовлення вітчизняних студентів у процесі вивчення української мови, крім вищезгаданих науковців, досліджували Л. Головата, Є. Палихата, С. Мунтян, І. Савчак, Л. Кузьміна,

Н. Івашкіна, Л. Лучкіна, Л. Романова та ін; у процесі навчання іноземної мови – Л. Абрасімова, В. Гарашенко, О. Мірошніченко, В. Селєзньова, С. Титов та ін. Методологічні аспекти навчання російської мови як іноземної висвітлено у працях Н. Ушакової, І. Кушнір, О. Рощупкіної, Н. Турсиду, В. Хейлика, І. Шульги, З. Гирич та ін. У сучасній лінгводидактиці українська мова як іноземна посідає особливе місце, оскільки є відносно новою дисципліною, а тому ще не набула належної методичної бази. Деякі аспекти методики викладання української мови як іноземної розглянуто у наукових розвідках З. Мацюк, Н. Станкевич, А. Чистякової, Т. Лагути, Л. Бей, О. Тростинської, Л. Селіверстової, О. Федорової та ін. Зокрема методику навчання українського професійно зорієнтованого діалогічного мовлення іноземних студентів медичних спеціальностей було досліджено Г. Іванишин. Проте дидактичні основи методики навчання діалогічного професійного мовлення студентів-іноземців транспортних спеціальностей засобами української мови не стали предметом висвітлення науковців.

Формулювання мети наукової праці. Мета статті – виокремити й схарактеризувати методи навчання іноземних студентів основних факультетів інженерного профілю українського діалогічного професійного мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчання мови взагалі й діалогічного професійного мовлення зокрема виникає передусім у процесі навчальної діяльності, що є сумісною працею викладача і студента. Щоб іноземні студенти оволоділи нерідною мовою, викладач повинен здійснювати певні дії: пояснити матеріал, дати завдання, поставити запитання, перевірити завдання тощо. Проте й самі студенти-іноземці повинні активно діяти: прочитати текст, вивчити слова, відповісти на питання тощо. Оскільки навчання – це діяльність, то нею потрібно керувати. Необхідно знати, які саме дії слід здійснювати викладачу й студенту, щоб досягти найбільш ефективного результату. Для цього й потрібна методика викладання української мови як іноземної – оптимальна система управління навчальним процесом, за допомогою якої здійснюється найбільш ефективно оволодіння іноземними студентами українською мовою.

Розвиток особистості майбутнього фахівця у галузі транспортної інфраструктури спрямовано на формування високоосвіченого спеціаліста з творчим потенціалом, наявністю певних здібностей, що характеризують рівень

та якість процесів мислення індивіда, його здатність до діалогової професійної комунікації. Шлях, який проходить майбутній спеціаліст від наявних задатків до виявлення здібностей, є складним процесом, вагома роль у якому відводиться методам та прийомам навчання, що впливають на становлення професіонала.

Метод є одним із основних компонентів системи навчання, що допомагає забезпечити досягнення запланованих цілей і завдань навчання. У дидактиці і методиці навчання мов існує протиріччя не лише в трактуванні поняття «метод», але і в класифікації методів навчання. Аналіз наукових досліджень свідчить про те, що в методиці немає однозначного визначення поняття «метод навчання». У словнику української мови термін «метод» розглядається як прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [10, с. 692]. На нашу думку, метод навчання – це система взаємопов'язаних дій викладача (способів і прийомів навчання) та студентів, що направлені на досягнення цілей навчання.

Роль методу в методиці викладання іноземних мов завжди визначалась як домінуюча. Дослідник Б.Беляєв зазначав, що оскільки під методом навчання слід розуміти сукупність основних методичних принципів, то відмова від певного методу навчання означає відмову від певних принципів навчання [1, с.12]. Відомі лінгводидакти Т. Капитонова і А. Щукін вважають, що поза методом не може бути навчання взагалі, порівнюють історію викладання іноземних мов з історією методів навчання, наголошуючи, що між цими поняттями можливий або тісний зв'язок, або не може бути нічого спільного [4, с.23]. Застосовані в методиці викладання іноземних мов такі методи, як граматико-перекладний, свідомо-зіставний, когнітивний, прямий, аудіолінгвальний, структуральний, аудіовізуальний, читання, трансформаційний та ін., – кардинально відрізняються один від одного за змістом, ними обґрунтованому, послідовністю й дозуванням його введення, за видами одиниць навчання й вправ, кінцевими й проміжними тощо [2, с.12].

Крім того, назви існуючих методів не завжди точно відображають їхню суть. Наприклад, якщо свідомо-зіставний метод протиставляється граматико-перекладному, когнітивному й іншим методам, то це не означає, що опора на свідомість і врахування труднощів іноземної мови, що прогножуються на основі співставлення двох мов, заперечується в інших методах [2, с.12]. Не лише в

граматико-перекладному, когнітивному і трансформаційному методах, але навіть у прямому методі визнається роль свідомого оволодіння та опори на рідну мову тих, хто навчається [2, с.12]. Опису, аналізу і порівнянню методів присвячено чимало робіт, проте, незважаючи на це, численні принципові питання, зокрема про роль і місце методу не отримали достатнього відображення.

Питання про класифікацію методів також вирішується неоднозначно, оскільки класифікація методів у різних авторів відбувається за різноманітними підставами, причому у багатьох випадках непослідовно і з вагомою часткою суб'єктивізму. Сучасні вчені продовжують здійснювати пошуки вдосконалення методичної системи вивчення мови в загальноосвітніх та вищих школах, що відповідали б нагальним проблемам гуманістичної освіти. Наприклад, К. Плиско запропонувала систему методів навчання української мови, яка забезпечує проблемно-розвивальний тип навчального процесу [8, с. 149]. Дослідниця виокремлює інформаційно-рецептивний, спонукально-репродуктивний, проблемний, показово-рецептивний, стимулювально-пошуковий і спонукально-пошуковий методи [8, с. 149].

На думку переважної більшості лінгводидактів, вибір того чи іншого методу залежить від матеріалу, що пропонується для вивчення, зв'язку вивченого матеріалу з попереднім і наступним, співвідношення в ньому елементів теоретичного і практичного характеру, рівня загального розвитку учнів та їхньої підготовки з предмета [9, с. 65].

Результативність навчання української мови як іноземної у вищому технічному навчальному закладі залежить від вибору методів та прийомів, застосування оптимальних педагогічних технологій.

У процесі навчання діалогічного професійного мовлення студентів-іноземців транспортних спеціальностей, на нашу думку, слід намагатися використовувати як традиційні методи, що базуються на взаємозв'язку різних видів мовленнєвої діяльності, так і інтерактивні.

Важливим засобом у традиційній методиці навчання діалогічного професійного мовлення є текст, в якому функціонують одиниці усіх мовних рівнів, об'єднані в єдине ціле. Текст є посередником між учасниками діалогової професійної комунікації: на його основі відбуваються такі важливі розумові

дії, як сприйняття, осмислення, формулювання запитань, прогнозування можливих відповідей на них, передбачення подальшого змісту, самоконтроль.

Серед традиційних методів, що найчастіше використовуються у процесі навчання студентів діалогічного професійного мовлення засобами української мови можемо виокремити бесіду. На нашу думку, для найбільш ефективного впровадження у навчальний процес методів, що сприятимуть вдосконаленню у студентів-іноземців професійного діалогічного мовлення, слід застосовувати форми навчальної діяльності, а саме: конференції, презентації, екскурсії, проведення заняття в умовах реальної професійної підготовки.

Нетрадиційні методи навчання сприяють зануренню іноземних студентів у фахову діяльність, чим спроможні активізувати професійний інтерес і дозволяють проявити себе, продемонструвати вміння діалогової взаємодії. В основі роботи з формування діалогічного професійного мовлення українською мовою лежать інтерактивні методи, які сприяють залученню в навчальний процес усіх його учасників, де відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності, кожен робить свій індивідуальний внесок. Це групове, колективне співнавчання, де і студент, і викладач є рівноправними суб'єктами навчального процесу [5,с.2]. Суть інтерактивних технологій полягає у тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії всіх, хто навчається, а це особливо притаманне практиці викладання УЯІ[6, с.54].

До методів інтерактивного навчання відносимо рольові/ ділові ігри та ситуативні завдання, «мозковий штурм», «кейс-метод», тематичну дискусію, метод «круглого столу», семінари-диспути тощо. Вважаємо, що однією з форм інтерактивного навчання, яка є найбільш ефективною у процесі навчання української мови як іноземної, зокрема українського професійного діалогічного мовлення є ділова гра.

Під час ділової гри студенти-іноземці поєднують навчальні та професійні елементи, у результаті чого засвоюються норми професійних дій і норми соціальних дій, тобто стосунки в колективі. Лінгводидакт І. Дроздова наголошує, що ділова гра забезпечує оптимальну активізацію комунікативної діяльності, зумовлює природність спілкування, викликає спонтанну необхідність у використанні нових мовних одиниць, зокрема термінів [3, с. 222].

Основними завданнями ділової гри є формування в іноземних студентів цілісного уявлення про майбутню професійну діяльність та її динаміку; отримання проблемно-професійного й соціального досвіду щодо прийняття індивідуальних і колективних рішень; розвиток теоретичного та практичного мислення у професійній сфері; формування пізнавальної мотивації, забезпечення умов для появи професійної мотивації. У структурі ділової гри можна виділити два блоки: імітаційний (створює предметний контекст діяльності фахівця в навчальному процесі) та ігровий (формує соціальний контекст, тобто це робота учасників ділової гри з імітаційним блоком). Об'єктом імітації оберемо найбільш типові ситуації професійної діяльності (діалог із керівництвом підприємства, начальником цеху, колегою, завідувачем виробництва, керівником практики, відповідальним за проходження стажування та ін.), що вимагає системного застосування різноманітних умінь і навичок, які повинен опанувати майбутній фахівець за період участі у грі.

Під час ділової гри у студентів-іноземців формується комунікативна і професійна компетенції ділового спілкування, що дає змогу здійснювати комунікацію як загального, так і спеціалізованого напрямку, навчити майбутніх фахівців транспортної інфраструктури доречно використовувати в мовленні термінологічну лексику, виробничо-професійні та наукові професіоналізми.

Відомо, що в традиційній методиці позиції учасників діалогової комунікації, як правило, чітко фіксовані: іноземні студенти сидять за партами, викладач стоїть перед аудиторією. Незалежно від характеру навчальної діяльності викладач практично постійно знаходиться у центрі аудиторії, таким чином мовлення студентів-іноземців направлене до нього, а не до безпосереднього партнера за спілкуванням. Крім того, студенти часто висловлюються, стоячи за партою обличчям до викладача і відповідно спиною до аудиторії, що нерідко виводить групу з процесу спілкування, залишаючи, в той же час, мовлення тих, хто навчається, його реальної зверненості, таким чином мовлення часто стає неемоційним, невиразним, описовим.

На нашу думку, неформальна організація розташування суб'єктів навчального процесу стимулює спілкування, і в цьому випадку використання дидактичних ігор – ділових і рольових, безперечно, призводить до змін позицій викладача і студентів-іноземців, що зміцнює контакт взаємодіючих членів групи, примушує до більш ефективного діалогічного спілкування: їхнє

мовлення стає реально направленим і зверненим, а значить, більш особистісним та емоційним. Можливість рухатися, здійснювати фізичні дії у процесі інтерактивного навчання, зокрема під час ділової або рольової гри, з одного боку, наближує акт навчального спілкування до умов автентичного процесу комунікації, а з іншого боку, залучаючи учасників до активної діяльності, мобілізує їхню увагу на зміст цієї діяльності.

Викладачі намагаються поєднати весь навчальний матеріал наскрізним сюжетом, застосовуючи імітаційне моделювання ситуацій. Як правило, це ділові стосунки у виробничому колективі. Наприклад, програвуться ситуації «Прийом на роботу», «Перший робочий день», «Прийом відвідувачів», «Нарада», «У транспорті». Такий підхід зацікавлює студентів, формує в них професійно важливі комунікативні уміння, оскільки навчання відбувається через дії, максимально наближені до реальних умов ділового спілкування. На старших курсах найчастіше використовуються ігри дискусійного характеру, а також ігри, що моделюють майбутню професійну діяльність студентів-іноземців інженерного профілю.

Ми вважаємо, що інтерактивні методи порівняно з традиційними більш ефективні у процесі налагодження діалогової професійної комунікації, вони забезпечують активність суб'єкта в навчальному процесі, його свідоме прагнення удосконалити свої здібності, фахові знання, пізнавальну діяльність тощо.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, можна підсумувати, що використання традиційних і насамперед інтерактивних методів навчання у процесі вивчення української мови як іноземної у вищих технічних навчальних закладах України дозволяє майбутнім фахівцям у галузі транспортної інфраструктури забезпечити міцність знань, робить процес підготовки привабливішим і цікавішим, навчає застосовувати знання у практичній діяльності. Вищезгадані методи дозволяють формувати висококваліфікованого іноземного фахівця з добре розвиненими комунікативними вміннями, здатного до ефективного вирішення професійних мовленнєвих завдань.

Репрезентоване дослідження не вичерпує всього кола питань, пов'язаних із методами навчання українського діалогічного професійного мовлення іноземних студентів транспортних спеціальностей. Прийоми є складовою

частиною методів навчання, яким підпорядковані принципи, що тісно пов'язані з підходами. Отже, не дослідженими залишаються поняття «прийом», «принцип», «підход» як ключові поняття української лінгводидактики взагалі і української мови як іноземної зокрема, що викликає необхідність подальших наукових досліджень окресленої проблеми.

Література

1. Беляев Б.В. О применении принципов сознательности в обучении иностранному языку. – В кн.: Психология в обучении иностранному языку / Под ред. Зеленина Р.И., 1967. – С.12
2. Вятютнев М.Н. Теория ученика русского языка как иностранного (методические основы) – М.:Рус. яз., 1984. – 144 с.
3. Дроздова І.П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ : [монографія] / І.П. Дроздова. – Х. : МНАМГ, 2010. – 320 с.
4. Капитонова Т.И., Щукин А.Н. Современные методы обучения русскому языку иностранцев. М., 1979. – С. 23
5. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: розвиток комунікативних і мовних умінь / Л. Кратасюк // Дивослово. – 2004. – №10. – С. 2 – 3.
6. Паламар Л. М. Інтегровані заняття з української мови як іноземної / Л. М. Паламар // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів, 2006. – Вип.1. – С. 53–55
7. Пентилюк М.І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей. – К.: Ленвіт, 2011. – 256с.
8. Плиско К.М. Принципи, методи і форми навчання української мови / К.М. Плиско. – Х. : Основа, 1995. – 240 с.
9. Словник-довідник із української лінгводидактики: навчальний посібник / кол. авторів за ред. М. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.
10. Словник української мови: в 11 т. – Т.4: І–М [ред. А.А.Бурячок., Г.М. Гнатюк., П.П. Доценко]. – К.: Наукова думка, 1973.– 840 с.

